

Геополітичний вимір президентських виборів 2004 року

Спроба політологічного аналізу

Фелікс Рудич,

доктор філософських наук,
завідуючий відділом

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
НАН України

**Будь-яку революцію замислюють романтики,
здійснюють фанатики, а користуються
її здобутками викінчені негідники.**

Томас Карлей

Президентські вибори 2004 року і викликаний до них інтерес ще довго будуть для вчених, політиків, широких кіл громадськості предметом глибокого аналізу. Політикам, політологам належить знайти відповіді на питання: які причини привели українське суспільство до такого стану, що його найактивніші представники змушені були вдатися до масштабних акцій протесту, та яким вони бачать вихід із суспільної кризи?

Що це було?

Події, які відбулися в Україні в листопаді – грудні 2004 року, свідчать, за словами З. Бжезинського, про „масовий вилив прагнень до змін, вибух самосвідомості, що зачепив значні частини українського суспільства” [1]. І цей „масовий вилив прагнень до змін”, на нашу думку, лише тією мірою можна вважати революцією, яким його хочуть бачити безпосередні учасники подій. За класичним визначенням, „політична революція – це суспільний рух і переворот, мета яких – повалення старого режиму шляхом насильницького завоювання політичної влади і здійснення докорінних змін політичного життя суспільства” [2]. В. Брюховецький: „Я, крім усього іншого, не вважаю, що це була революція. Це моє бачення. На мою думку, революція відбулася 1991 року. Сьогодні це еволюційний процес. Революція не буває карнавалом... Ми жодного разу Конституцію не порушили, хто так революцію робить? Це було вертепне, карнавальне дійство в багатьох моментах” [3].

„Оксамитові” революції наприкінці 1980-х років, що прокотилися країнами Центральної і Східної Європи, зламали соціалістичний устрій у них. Український сценарій трансформації і набуття незалежності наближається до цих революцій, і альянс екс-комуніста Л. Кравчука з національно-демократичним рухом повністю можна зіставити з східноєвропейськими „круглими столами” [4]. В листопаді – грудні 2004 року протест в Україні відбувся в рамках постсоціалістичного устрою, без зміни його інституційних засад і форм власності. Йдеться скоріш про усунення однієї фракції правлячого класу іншою. Сьогоднішня реальність це підтверджує.

Наголосимо: головна причина масового протесту в Україні мала внутрішній характер і полягала у невідповідності сучасного стану розвитку держави прийнятим у цивілізованому світі критеріям. Цей стан тривалий час характеризувався перманентною кризовою ситуацією, що охоплювала політичну, економічну, соціальну і духовну сфери. В політичній сфері панували апатія і недовіра до владних структур. Передусім тому, що владою на всіх рівнях здебільш оволоділа олігархізована, корумпована управлінська еліта, яка не мала чіткої мети розвитку нації й цинічно ставилася до інтересів громадян. Корупція пронизала владну вертикаль згори донизу, а „зразки” такої поведінки встановлювалися на найвищих щаблях державного управління. В економічній сфері не існувало стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку, що призвело до стихійної зміни економічної моделі – від індустріальної до сировинної. У сфері соціальної зростала майнова нерівність, не вдавалося зупинити зубожіння переважної частини населення. Найглибшою була і лишається криза в духовній сфері: спостерігається втрата політичних і соціальних орієнтирів та ідеалів, криза світогляду і смислу повсякденного буття, виникла ідеологія несприйняття існуючої дійсності.

Не менш впливовим був і зовнішній чинник. За твердженнями вітчизняних і зарубіжних (насамперед – російських) ЗМІ, під час виборів розгорілася „остання політична битва” між Заходом і Росією за вплив на Україну. Те, що відбулося в Україні, сприймається як успішніша реалізація технологій політичної стратегії Заходу, яка свого часу була застосована в Сербії, Білорусі та Грузії.

Ця стратегія, спланована і профінансована урядом США при підтримці американських консультантів, соціологів, дипломатів, неурядових організацій, є американським дітищем [5]. Організація „Національний внесок у демократію” (очолювана екс-держсекретарем США М. Олбрайт) якраз і покликана „підривати зсередини суспільство в країнах, що ставлять за мету відносно незалежну перспективу власного розвитку” („Junge Welt”). Таку кампанію вперше провели 2000 року в Белграді, аби забезпечити поразку С. Мілошевича на виборах. Спроба через десять

місяців після цих подій провести аналогічну операцію в Мінську успіхом не увінчалась. „Коштуниці в Білорусі не буде”, – заявив тоді О. Лукашенко. 2003 року посол США в Тбілісі Р. Майклз (свого часу відіграв ключову роль у Белграді) підготував Грузію і М. Саакашвілі до усунення з посади президента Е. Шеварднадзе.

Операція з штучного створення демократії шляхом застосування громадянської непокори нині настільки відточена, що ця методика перетворилася на керівництво з перемоги на виборах у чужій країні. Схема ця проста як і все геніальне. Спочатку всіляко використовуються труднощі в житті суспільства. Для підриву авторитету правлячого режиму традиційно розділені опозиціонери об'єднуються навколо найавторитетнішого лідера. В його інтересах починають інтенсивно працювати ЗМІ. Вони розповідають, що влада „погана”, а опозиція „хороша”. На наступному етапі готуються за невеликі, але постійно виплачувані гроші активісти, які влаштовують перманентні мітинги і акції непокори як у столиці, так і в регіонах. Зазвичай це молодіжні, переважно студентські організації: в Югославії – „Отпор”, в Білорусі – „Зубр”, в Грузії – „Кмара”. В Україні – „Пора”, а в ідеологічному плані – щедро фінансований зарубіжними спонсорами Центр ім. О. Разумкова. За допомогою сучасних технологій маніпулювання виборцям нав'язується ілюзія реальних змін і реальної участі кожного громадянина в долі нації. Головне – заздалегідь підготувати громадську думку до того, що результати виборів неодмінно будуть сфальшовані. Справедливості ради слід сказати, що недалекоглядна влада ще й підіграла опозиції: вона справді пішла на фальшування підсумків виборів, не кажучи вже про невдале визначення кандидата в президенти від влади – неспроможного стати загальнонаціональним лідером.

Захід дав Росії неприємний, але повчальний урок, показав, що політична боротьба – це не політична гра [6]. Наївно думати, що „помаранчева революція” була лише наслідком стихійного волевиявлення мас. Неозброєним оком було видно, як уміло і наполегливо вона спрямовувалась у потрібне Заходу річище. Пафосні заяви демократичного Заходу про недотримання європейських стандартів на українських виборах не що інше, як димова заслона „політичної операції” з захоплення плацдарму на кордоні з Росією. При цьому Захід не прикидається, а щиро вірить у свою всесвітньо-історичну місію просування демократичних цінностей на всіх широтах планети і необхідність встановлення на будь-якій території, включаючи, зрозуміло, й Україну, природно притаманного Заходові „демократичного ладу”.

А що буде з Україною і Росією? За великим рахунком – нічого. Вони, як писав Шолом Алейхем, „будуть мучиться і робити життя через те, що сковані одним ланцюгом, хоча й тягнуть його в різні боки” [7]. Тільки Росії доведеться шукати засіб зберегти пристойний вигляд. Але Україна їй у

цьому допоможе, бо їй теж подітися нікуди: думками можна полетіти на Захід, але ж землю не перенесеш.

Суспільство після президентських виборів

Перед новим Президентом України, новими владними структурами постав ряд невідкладних завдань як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, у зміні векторів її спрямованості.

Однією з найскладніших проблем є формування і налагодження ефективного функціонування урядових структур, реформування системи державного управління. Було сформовано уряд і виконавчу вертикаль влади включно до районів. Діє Секретаріат Президента, Рада національної безпеки і оборони. „Петро Порошенко, Олександр Зінченко і Юлія Тимошенко є самодостатніми політиками і тому не бачать себе у ролі підлеглих у своїх колег. У результаті вони й були розставлені так, щоб могли самостійно довести свою кваліфікацію і свій талант. А наскільки вони адекватні своїм посадам, покаже час” [8]. Виникли практично три центри виконавчої влади, що створило передумови для їх потенційної конфронтації. Реальність виявилась драматичнішою, ніж можна було передбачати.

Новий уряд України складається з Прем'єра, першого віце-прем'єра, 3 віце-прем'єрів і 18 міністрів [9]. За своєю структурою уряд налаштований на європейську інтеграцію. Про це свідчить спеціально створена посада віце-прем'єра з питань євроінтеграції і призначення міністром закордонних справ Б. Тарасюка, відомого своїми євроінтеграційними настроями. Промисловий блок уряду очолив досвідчений фахівець перший віце-прем'єр А. Кінах. Сільськогосподарський напрям представлений лише міністром аграрної політики В. Баранівським. Віце-прем'єром з гуманітарних питань став М. Томенко. Посада віце-прем'єра з адміністративної реформи надана Р. Безсмертному, незважаючи на його критичне ставлення до призначення Ю. Тимошенко на посаду Прем'єр-міністра. Р. Безсмертний: „Але якщо говорити серйозно, то я готовий навести приклади, які свідчать про те, що у Юлії Володимирівни немає права управляти державою в якості Прем'єр-міністра. Так, вона – сильний лідер, сильніша за багатьох чоловіків. Тимошенко добре вміє управляти ситуацією, але ще краще у неї виходить маніпулювати і шантажувати. Я нікого не агітую проти Тимошенко і сперечатись з Президентом також не буду. Але свою позицію позначив” [10].

4 лютого 2005 року Президент В. Ющенко в залі Верховної Ради України підписав Указ про призначення Прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко. Перед цим згоду на її призначення дала Верховна Рада України. У суспільній свідомості неоднозначно сприйнято те, що Президент, здійснюючи кадрові призначення, не уник спокуси „трайбалізму” (схильності до містечковості, клановості, кумівства) і надав

міністерські посади О. Рибачуку – керівнику офісу „Наша Україна”, Д. Жванії – головному скарбнику виборчої кампанії Президента, Є. Червоненку – особистому охоронцю, О. Білозір – кумі В. Ющенка. А також і те, що деякі міністри пройшли вишкіл у вищих навчальних закладах США і мають відверту проамериканську орієнтацію. Так, на початку 1990-х років нинішній міністр оборони А. Гриценко навчався в Інституті іноземних мов міністерства оборони США і на оперативно-стратегічному факультеті Університету ВПС США. Р. Зварич, міністр юстиції, народився в США 1953 року, закінчив філософський факультет Колумбійського університету (Нью-Йорк) (цей факт багатьма піддається сумніву), в Україні живе з 1991 року. Українське громадянство отримав лише 1995 року. Ідеологічні опоненти напівжартома, напівсерйозно називають його „американським розвідником”.

Які є ризики? Брак у переважної більшості членів уряду професійного досвіду управління на вищих поверхах виконавчої влади. І чим скоріше такий досвід буде набутий, тим краще. Необхідним є оволодіння науковими методами управління, специфікою діяльності відомств.

Сформований уряд і призначені глави державних адміністрацій в областях і районах – це хоча і важливий, але початковий етап реформування системи державного управління. Має бути сформована стратегічна мета адміністративної реформи і засоби її реалізації. Запропонований проект такої реформи суспільство сприймає неоднозначно, а скоріше – негативно. Належить прийняти закон про Кабінет Міністрів України, де були б виписані статус уряду і механізми розмежування політичних та адміністративних функцій в управлінні центральних, регіональних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Нову владу не можна звинуватити в бездіяльності і неенергійності. Проте в експертному середовищі вважають, що її дії лише умовно можна назвати системними. В багатьох випадках допускаються помилки, негативні наслідки яких можуть мати кризовий характер [11].

Перше. Механізм кадрової політики не став прозорим. Велика кількість призначень як у центрі, так і на місцях викликає обґрунтовані сумніви відносно компетентності нових керівників, так само, як і в необхідності повальних звільнень у регіонах і призначення на керівні посади співробітників, котрі не мають професійних навичок управління.

Друге. Представники нової влади не дотримуються принципів, проголошених ними під час передвиборчої кампанії. Йдеться, насамперед, про розмежування влади і бізнесу як у центрі, в тому числі й тими, хто прийшов в уряд, так і на місцях. Справа далі декларацій не пішла. Хоча в чинному законодавстві достатньо норм, які обмежують поєднання державної служби з підприємницькою діяльністю.

Третє. Викорінення корупції. Поки що боротьба ведеться з наслідками,

а не з причинами. Системи попередження корупції немає. Ситуація нагадує бурю в тайзі – гуде вгорі, а внизу спокійно. Однак простежується тенденція перетворення політичних розбіжностей на кримінальні справи. Політичні опоненти в багатьох випадках розглядаються як потенційні злочинці.

Четверте. Урядові рішення попередньо глибоко не проробляються, не прогноуються їх наслідки. Звідси – низька їх ефективність. Проголошені пріоритети не доводяться до політичного завершення; нехтуються правила функціонування сучасної ринкової економіки. Складається враження, що влада перебуває в стані постійної боротьби: реприватизація великих підприємств, ревальвація гривні, обмеження цін на енергоносії, продукти тваринництва, цукор.

П'яте. Обґрунтовану стурбованість викликає те, що й досі влада не заявила про свої стратегічні орієнтири і плани діяльності. Чітка, осмислена стратегія соціально-економічного розвитку не проглядається. Спостерігається сповзання від представницької демократії, яка передбачає розподіл функцій різних гілок влади і збалансовану структуру різних думок, до популізму.

Результати цього проявилися негайно. За підсумками першого півріччя 2005 року зростання ВВП склало 4 % (проти 13,2 % за аналогічний період 2004 року), інфляція – 6,4 %, тоді як на весь рік прогнозувалось 9,8 % [12].

8 вересня 2005 року Президент України В. Ющенко відправив у відставку Прем'єр-міністра Ю. Тимошенко разом з усім складом Кабінету Міністрів України, а також секретаря Ради національної безпеки і оборони України П. Порошенка і державного секретаря О. Зінченка. 22 вересня новим Прем'єр-міністром призначено Ю. Єханурова.

Можна передбачити, що в недалекому майбутньому уряд зустрінеться з гострими бюджетно-фінансовими проблемами („охолодження” економіки створить труднощі в реалізації програми соціальних виплат), з необхідністю вироблення стратегічного плану модернізації провідних галузей промисловості, переходу економіки на модель індустріального, а не сировинного розвитку.

Безперечно, ці та інші питання актуалізуються напередодні парламентських виборів 2006 року. Головними серед них є: бюджет 2006 року; політична реформа, яка все ще перебуває під великим питанням; пробуксовка в економіці, що загрожує зривом соціальних намірів нової влади.

Визначення геополітичних пріоритетів державної політики – доленосна проблема національних інтересів. На міжнародній арені Україна, зважаючи на її геополітичні характеристики, є помітним державним суб'єктом. За площею (603,7 тис. кв. км) Україна посідає друге місце в Європі, поступаючись лише Росії. За кількістю населення (47,6 млн.

осіб на початок 2004 року) посідає шосте місце в Європі після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції. У світовій ієрархії країн Україна перебуває в другому ешелоні як середня за індексом розвитку, якій однаково далеко як до найбагатших та найпотужніших країн, так і до найбідніших на планеті.

З позицій класичної геополітики українську геостратегію характеризують дві головні парадигми: євразійська та євроатлантична, що зумовлено специфікою геополітичних координат України, її належністю водночас до двох регіонів – Європи та Євразії і, до того ж, її периферійним положенням у кожному з них. Хоча останнім часом дає знати про себе й третя – Чорноморська.

На нинішньому етапі Україна твердо націлилася на входження до європейського світу. Проте крім внутрішньої неготовності до входження в Євросоюз з'явилася потреба визначити своє ставлення до Єдиного економічного простору. А непрості українсько-російські відносини мають бути виведені на рівень добросусідства і партнерства [13].

Характеризуючи відносини України і Росії, слід виходити з того, що їх стабільний розвиток залежить від переведення цих відносин в русло стійкої системи міжнародного співробітництва, міжнародно-правових актів. Після президентських виборів в Україні спостерігаємо стримування і навіть загострення цих відносин. І це, ймовірно, надовго. Проте Росія – наш найважливіший стратегічний партнер. Вона, як один з учасників глобалізаційного процесу, здійснює активну зовнішню політику, має досить потужний експортно-енергетичний потенціал, посідає належне їй місце в трикутнику геополітичних інтересів США – ЄС – Росія. Як для США, так і для Євросоюзу Росія є значимим геополітичним партнером. Щоб відчувати себе на рівних з США, „ЄС зацікавлений у суттєвому поглибленні партнерства з Росією і за жодних умов не піде на те, щоби природна увага до нашої держави здійснювалась за рахунок згортання співробітництва з Російською Федерацією, та й нам це не потрібно” [14]. Від нормалізації відносин України з Росією залежать і наші реальні зрушення в євроінтеграційній стратегії.

У політичній сфері відносини України і Росії визначатимуться дотриманням Договору про дружбу, співробітництво і партнерство України і Росії (підписаного у травні 1997 року), інших договірних зобов'язань.

Суттєвий вплив на українсько-російські відносини справляє внутрішньополітична ситуація у самій Росії. РФ, з обранням В. Путіна президентом, вступила в нову смугу свого розвитку. Особливість цього етапу полягає в прагненні нинішнього президента Росії відновити сильну централізовану федеративну державу, яка б відігравала роль одного з „полісів сили” в геополітичній структурі світу. Вибори до Державної Думи

(грудень 2003 року) показали, що, зміцнивши свої позиції в парламенті, російський президент визначатиме й реалізовуватиме магістральні напрями внутрішньої і зовнішньої політики.

Якою буде доля українсько-російських домовленостей останнього часу? Йдеться, зокрема, про спільні проекти в літакобудуванні, ракетній і космічній техніці. Що буде з російською власністю і капіталом в Україні? Чи не зміниться статус російського Чорноморського флоту в Севастополі? Як ставитиметься Україна до Єдиного економічного простору? І як реагуватиме Росія на прагнення України бути в Євросоюзі і НАТО?

Поряд з цими є і „застарілі” проблеми, які тривалий час не розв’язуються [15]. Перша з них пов’язана з державним кордоном. На сьогодні кордон між РФ і Україною не дермаковано. Сухопутна частина лише делімітована. Окрім того, в басейні Азовського і Чорного морів немає не тільки демаркації, але й делімітації, остаточно не вирішено питання з Керченською протокою.

Друга проблема пов’язана з системою транзиту нафти і газу. Росія дуже ревниво ставиться до прагнення України диверсифікувати енергопостачання, намагаючись співпрацювати у цій сфері з Іраном, Казахстаном і Туркменистаном. Тут актуалізується й питання реверсу нафтогону Одеса – Броди, який має не лише економічне, а й політичне значення.

У стосунках з Росією Україна має бути послідовною в своїх позиціях і, безумовно, доброзичливою. Адже Україна ще довго відчуватиме потребу в ринках збуту своєї продукції, в поставках енергоресурсів. Україна є найбільшим споживачем російського газу в Європі. Якщо Європа споживає 110 – 120 мільярдів кубометрів російського газу, то тільки одна Україна – 55 – 60 мільярдів кубометрів. І які б проекти диверсифікації не проголошувалися, Росія лишається для України найголовнішим постачальником енергоносіїв.

Одночасно Росія бачить Україну як форпост своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних інтересів. Географією і історією Україні відведено роль країни, через яку із Заходу на Схід йтимуть новітні технології, а зі Сходу на Захід – стратегічні ресурси. Росія розуміє, що їй не обійтися без України для реалізації своїх геополітичних завдань. Усвідомлюючи втрату впливу на держави Балтії, маючи американських військових у Грузії і загострення стосунків з нею, розширення американської присутності в Центральній Азії, Москва намагається не випустити з-під свого впливу Київ. Україні також належить виходити з того, що їй не варто нехтувати співробітництвом з Росією. Б. Тарасюк: „Від характеру відносин між нашими країнами, без перебільшення, залежить мир і стабільність у Європі” [16].

Формування виваженої зовнішньої політики в межах трикутника Україна – Росія – ЄС на нинішньому етапі є досить складним завданням.

Європейський і російський вектори мають бути рівнозначними, відносини з Росією та ЄС мають розбудовуватись активно і на партнерських засадах.

Європейський вибір України був визначений на етапі формування основ зовнішньої політики нашої держави. Ґрунтувався він на її життєво важливих інтересах, історичному прагненні українського народу бути невід'ємною складовою єдиної Європи. Доктринально Україна поділяє концепцію нової Європи, в основі якої – Європейський Союз, Рада Європи та Організація Північноатлантичного договору. Саме ці інституції є ключовими в європейському курсі України.

Європейський Союз на нинішньому етапі є одним із потужних світових лідерів, унікальною міждержавною спільнотою, своєрідним дороговказом для інших країн, що складають сучасну цивілізацію.

Довідково

1 травня 2004 року до 15 країн-членів ЄС (Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція) приєдналося 10 нових країн (Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія). 25 країн-членів ЄС об'єднують 454,9 мільйона осіб, їх ВВП складає понад 9 трильйонів євро. На черзі завершення переговорів ЄС з Болгарією та Румунією щодо вступу цих країн до Євросоюзу 1 січня 2007 року та про започаткування з жовтня 2008 року переговорів про вступ Туреччини до ЄС. Виконавчим органом ЄС є Європейська Комісія. Склад Комісії затверджується Європейським Парламентом. Рада Міністрів є основним органом ЄС з прийняття рішень. Європейський Парламент – представницька асамблея країн-членів ЄС, що має законодавчі та наглядові повноваження. Штаб-квартира Єврокомісії розміщується в Брюсселі (Бельгія). Президентом Єврокомісії є Х. М. Баррозу.

Україна, усвідомлюючи себе невід'ємною частиною європейського простору, задекларувала намір стати повноправним членом Європейського Союзу [17]. 14 червня 1994 року, після ратифікації усіма державами-членами ЄС, набула сили Угода про співробітництво між ЄС та Україною. Угода про партнерство і співробітництво, Спільна стратегія ЄС щодо України (затверджена Європейською комісією в грудні 1999 року) визначили критерії, що їх у найближчі 10 – 15 років має досягти Україна в своєму розвитку, аби довести готовність стати членом ЄС. Йдеться про: а) стабільність інститутів, які гарантують принципи демократії і законності в країні; б) наявність ефективно функціонуючої ринкової економіки, її конкурентоспроможність; в) прийняття законодавчого надбання ЄС, а це майже 80 тисяч сторінок, які містять норми європейського права.

Протягом перших 14 років незалежності взаємовідносини України з Європейським Союзом нагадують скоріше наміри, а не угоду про входження України до європейського політичного, правового та економічного простору. 2003 року ЄС оприлюднив так звану Європейську політику сусідства, і Україна отримала статус його „сусіда”. У рамках цієї політики узгоджено трирічний План дій Україна – ЄС на 2005 – 2007 роки з доповненнями, які передбачають переговори щодо пом'якшення візового

режиму для громадян України, допомогу при вступі до СОТ, надання статусу країни з ринковою економікою, збільшенню квот для продажу українських товарів у Європі. Все це не станеться автоматично. Перед Президентом України та його урядом постало надзавдання трансформації відносин з ЄС від партнерства і співробітництва до інтеграції та асоціації, виведення, тим самим, Плану дій за контекст європейської політики сусідства. Це завдання ускладнюється негативними результатами референдумів у Франції та Голландії з підтримки Конституції ЄС.

У грудні 2005 року передбачається проведення саміту Україна – ЄС, де підбиватимуться підсумки виконання Плану дій Україна – ЄС на 2005 – 2007 роки. У січні 2008 року закінчується термін дії Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. Ця Угода має бути замінена іншою. Українська сторона прагне, щоб це була угода асоційованого членства, що дасть можливість крок за кроком наблизитися до нашої стратегічної мети, яка дасть право говорити і про майбутнє членство.

Європейському Союзові певний час буде не до нових членів. У цій ситуації нашій державі „є смисл спробувати запустити перспективні економічні проекти, зуміти переконати Європу, що Україна, власне, вигідний, корисний партнер з привабливими ринками. Поки Європа буде обирати свій шлях, Україна могла б (якби зуміла) закласти економічний фундамент під свою можливу подачу кандидатури” [18]. При цьому слід мати на увазі, що, за даними опитування, проведеного Єврокомісією у червні 2005 року, лише 45 % громадян країн Європейського Союзу підтримують вступ України до ЄС. Найбільше прихильників інтеграції України в Євросоюз (66 %) у країнах, що приєдналися до організації 2004 року. Приєднання України до ЄС в Польщі підтримують 76 % громадян (15 % проти). У країнах, які стали членами ЄС раніше, прихильників євроінтеграції України 41 %. Найбільше противників в Австрії – 69 % (підтримують 18 % австрійців).

Відносини України з НАТО визначені її участю у Програмі „Партнерство заради миру” (Індивідуальну програму партнерства України з НАТО було схвалено навесні 1996 року) і Хартії про особливе партнерство, підписаній 9 липня 1997 року в Мадриді. Динаміка цих взаємин суттєво знизилась наприкінці 1990-х років у зв’язку з кризою в Югославії. Владні структури України, політичні сили всіх спрямувань засудили бомбардування югославської території. Щоправда, вони виявили різні підходи до взаємовідносин з Альянсом у майбутньому. З процесом врегулювання югославської кризи, зменшенням її гостроти відносини України з НАТО почали повертатися в попереднє русло. Україна виявила прагнення взяти безпосередню участь у реалізації Пакту стабільності на Балканах і в Проекті створення європейських сил швидкого реагування.

Наприкінці травня 2002 року Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення про початок процесу, метою якого є вступ України в НАТО.

Довідково

Північноатлантичним договором, підписаним у Вашингтоні 4 квітня 1949 року, засновано Альянс (НАТО), покликаний забезпечити колективну оборону його членів. Державами – членами НАТО є Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, США, Туреччина, Угорщина, Франція, Чехія. На Празькому саміті НАТО (листопад 2002 року) було оголошено про офіційне запрошення до Альянсу семи нових країн: Словенії, Словаччини, Болгарії, Румунії, Литви, Латвії, Естонії. У квітні 2004 року ці країни стали його членами, який налічує нині 26 країн. Генеральним секретарем НАТО є Я. де Хооп Схеффер.

На Празькому саміті на засіданні комісії НАТО – Україна прийнято два документи: План дій НАТО – Україна і Цільовий двосторонній план дій. Цільовий двосторонній план дій було підтверджено і на Брюссельському саміті (лютий 2005 року) Україна – НАТО. Сподівання, що в Литві на засіданні комісії Україна – НАТО 21 квітня 2005 року буде вирішено питання про визначення дати вступу України до Альянсу не справдилися. За словами Я. де Хоопа Схеффера йдеться про початок інтенсивного діалогу України і НАТО як першої стадії підготовки України до вступу в Альянс.

Водночас в Україні склалося інертне, часто негативне ставлення не лише політичних сил, різних владних структур, а й значної частини населення до проголошеного курсу на зближення з НАТО, що суттєво ускладнює реалізацію плану. Як свідчать комплексні соціологічні дослідження, проведені у травні 2005 року Центром ім. О. Разумкова і Київським міжнародним інститутом соціології, 55,7 % населення – проти інтеграції країни в НАТО. І лише 22,1 % – за [19]. На першому місці серед основних страхів противників НАТО – „це може втягнути Україну у військові дії НАТО”, на другому – що „це потребуватиме значних додаткових коштів”, далі – „в Україні хазяйнуватимуть іноземці й зарубіжний капітал” і, нарешті, – „вступ України до НАТО зіпсує стосунки з Росією”.

Як наслідок, при виборі бажаного формату співіснування з НАТО, який найбільше відповідав би інтересам України, майже половина її громадян визнала за краще обрати нейтральний, позаблоковий статус країни. Як приклад наводять Швейцарію і Австрію. Ці країни, виходячи з історичних традицій, можуть дозволити собі дотримуватись нейтралітету. Справедливості ради треба визнати, що лише Швейцарія може вважатися справді нейтральною державою. Об’єктивно Україна не може дозволити собі розкоші бути поза рамками тієї чи тієї структури безпеки. Балачки про нейтралітет (позаблоковий статус) в умовах, коли українська держава практично ніяк себе не убезпечила від зазіхань ззовні, навряд чи мають

під собою ґрунт. Гарантії безпеки, надані Україні п'ятьма ядерними державами (США, Росія, Велика Британія, Франція, Китай) 1995 року, виявились декларативними.

Початок ХХІ століття поставив перед державною владою дилему: або узгодити свій стратегічний курс з настроями співвітчизників, або переконати громадян у доцільності поглиблення співпраці з Північноатлантичним Альянсом. Процес євроатлантичної інтеграції стримується не тільки з власне українських причин. Переведення НАТО на глобальну структуру безпеки продовжується, і сталося так, що для країн – членів Альянсу нині процеси нормалізації в Афганістані, Іраку, „близькосхідний діалог” видались пріоритетами вищими, аніж „українське питання”.

У цьому контексті має розглядатися проблема поглиблення зв'язку між США та Україною. На нинішньому етапі США визнали Україну рівноправним стратегічним партнером. Уряд США заявив, що буде скасовано обмеження в торговельних відносинах, спрощено візовий режим для громадян України. В геополітичній схемі Вашингтона Україна потрібна як засіб послаблення зв'язків Росії з ЄС, якщо вони загрожуватимуть американській гегемонії.

Безумовно, швидкість європейської і євроатлантичної інтеграції України залежать, насамперед, від зміцнення демократичних засад українського суспільства, розвитку ринкової економіки. Україна має багатющі надра, найродючіші в Європі ґрунти, потужний виробничий, науковий, кадровий потенціал. Однак в сучасному інформатизованому світі національне багатство пов'язане не з якістю чорноземів, а із засобами організації суспільства.

У зовнішньополітичній сфері перед Україною постало актуальне завдання вибудувати політику, орієнтовану на національні інтереси. Україна повинна мати своє політичне обличчя, чітку позицію й діяти у власних інтересах, а не в інтересах інших держав. Надто часто наша держава крутить головою – то пристосовуючись до Росії, то поглядаючи на США чи ЄС. Об'єктивно Україна змушена це робити. Проте формування й послідовне здійснення орієнтованої на власні інтереси зовнішньої політики (а шлях до цього – досягнення самодостатності внутрішнього становища, стабільного політичного, економічного і соціального розвитку, дотримання канонів права, демократії і гуманізму) сприятиме тому, що Україна зможе стати впливовим чинником механізму оптимальної безпеки Європи ХХІ століття, від чого залежить перспектива всього геополітичного, а, отже, й міжнародного становища держави.

І на закінчення. Вибір стратегії внутрішньої і зовнішньої політики України має доповнюватися гнучкою тактикою і сильною політичною волею щодо реалізації висунутої стратегічної мети. Будь-яка стратегія, будь-який план не можуть здійснитися самі собою. Потрібні

цілеспрямовані, рішучі дії владних структур, підтримувані суспільством і спрямовані на те, щоб не тільки здійснити позитивні зміни в економіці, а й зробити Україну політично стабільною, економічно потужною, незалежною державою.

Література:

1. **Бжезинський З. В** Україні – вибух самосвідомості // День. – 2004. – 4 грудня.
2. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. – С. 562.
3. **В'ячеслав Брюховецький**. Владу беруть силою, а утримують мудрістю // День. – 2005. – 21 січня.
4. Див.: **Кынев А. В.** Эффекты „майдана”: Политическая система Украины после кризиса 2004 г. // Полис. – 2005. – №1. – С. 64 – 65.
5. Див. про це докладніше: **Трейнар Я.** Революция по сценарию // День. – 2004. – 30 ноября.
6. Див.: **Пастухов В. Б.** Украина – не с Россией. Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине // Полис. – 2005. – №1. – С. 29.
7. Див.: Там само. – С. 35.
8. **Безсмертний Р., Луценко Ю.** Власть после революции // Київський телеграфъ. – 2005. – 28 января – 3 февраля.
9. Див.: Зеркало недели. – 2005. – 5 – 11 февраля.
10. **Безсмертний Р., Луценко Ю.** Названа стаття.
11. Див.: **Валевский А.** Государство после революции. Призраки выборов – 2006 и национальные интересы // День. – 2005. – 20 апреля. **Джексон Б.** Взгляд из Вашингтона // День. – 2005. – 5 августа.
12. Див.: **Княжанский В.** Экономика в приоритеты власти не входит? // День. – 2005. – 19 июля.
13. Див.: **Газин В.** Украина и новый миропорядок // День. – 2005. – 19 июля.
14. **Гальчинский А.** Украина – Россия: новая повестка дня стратегического партнерства // День. – 2005. – 12 апреля.
15. Див.: **Портников В.** Валізи ілюзій // День. – 2005. – 24 лютого.
16. **Тарасюк Б.** Внутренние раздоры „бьют” по авторитету Украины // День. – 2005. – 22 июля.
17. Див. докладніше: Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. – К.: МАУП. – С. 215 – 217.
18. **Лазарева А.** Задержат ли французы украинцев на пути в Европу? // Зеркало недели. – 2005. – 4 июня.
19. Див.: **Ким В.** Аллергия на НАТО // Зеркало недели. – 2005. – 25 июня.